

Verwondering over een verklaring van misdrijvigheid Bedenkingen n.a.v. het symposium 'Explaining Crime' (Leiden, 5-6 juni 1986)

L. Walgrave

Er bestaat de laatste jaren weer een erg levendige belangstelling voor de psychobiologische benaderingen in de criminologie. Weer gaat men op zoek naar biologische en/of psychologische kenmerken van personen, naar hun vroegtijdige gedragingen en hun micro-omgeving die moeten toelaten toekomstig misdrijvig gedrag te voorspellen (zie b.v. Goppinger, 1984; Taylor, 1984; Wilson, 1985).

Men weet dat Buikhuisen één van de voorlopers is in deze stroming. De oprichting van zijn Leidens laboratorium voor integrale biosociale criminologie heeft enige jaren geleden hevige polemieken uitgelokt. Buikhuisen ging daarmee helemaal in tegen de stroom in de academische criminologie waar men de objectieve bepaaldheid van criminaliteit en criminaliteitscategorieën afwees en waar men naar maatschappelijke en sociale machtsfactoren zocht om de bestaande normen en procedures te begrijpen.

Maar de Leidense hoogleraar zette door en verwierf in deze bio-psychologische etiologie een grote faam. Op 5 en 6 juni 1986 organiseerde hij een 'Symposium of Interdisciplinary Approaches' onder de titel 'Explaining Crime'. Als specifieke topics werden aangegeven 'Juvenile Delinquency, Mental Disorders and Criminal Behavior, Offender Characteristics and the Criminal Justice System Response'.

Wie zelf vnl. beïnvloed is door de interactionistische en door de structuralistische stromingen in de criminologie kan daar *grosso modo* twee houdingen tegenover aannemen. Ofwel kan hij een dergelijke manifestatie zonder meer afwijzen als een poging tot rechts-ideologische restauratie in de criminologie en weigeren dit 'Criminological Reaganism' ernstig te nemen; ofwel kan hij er met grote nieuwsgierigheid naartoe gaan in een poging om te begrijpen waar en waarover de criminologie zo verschillende sporen is opgegaan, en in welke mate gemeenschappelijke benaderingen mogelijk blijven.

Ik heb het symposium bijgewoond vanuit de tweede ingesteldheid. Ik heb mij afgevraagd welke argumenten ingebracht worden tegen de interactionistische en structuralistische kritieken op deze strikt individualistische benadering en welk nieuw wetenschappelijk materiaal men aanbrengt dat aan deze kritieken zou ontsnappen of ze omzeilen. Het is, ook nog voor vele andere 'nieuwsgierige' deelnemers, een vervreemdende ervaring geweest.

Deze nota is ook voor mezelf een poging om de irritatie die zich zeer geregeld opdroeg a.h.w. te onderdrukken en in wetenschappelijke argumentatie te vertalen. Waar precies en waarover zijn we het oneens? En hoe komt dat?

Eerst worden een vijftal van de belangrijkste of meest typische interventies kort beschreven, waarna een meer algemene bespreking volgt (het volledige programma in bijlage).

1. Het verhaal

1.1. *Oude wijn in nieuwe (?) zakken*

Hirschi opende de reeks met de vaststelling dat de criminologie twee kampen vertoont waarin enerzijds vooral sociologische, en anderzijds vooral psycho-biologische benaderingen de hoofdtoon voeren. Geen van beide is echter in staat een afdoende verklaring te bieden voor wat we als algemeen gekend beschouwen inzake crime and delinquency: leeftijd, geslacht, sociaal-economische status, gezinsproblemen, enz.

Hij meent de hoofdoorzaak daarvoor te kunnen aanwijzen in de verwarring die tot nu toe heeft bestaan tussen 'Crime', enerzijds, en 'Criminality' of 'Criminal propensity', anderzijds.

Onder 'crime' verstaat hij dan de delinquente daad zelf, die veel of weinig voorkomt in bepaalde omstandigheden en bij bepaalde groepen. Hiervoor zijn niet alleen 'criminal propensity' nodig, maar ook bepaalde situationele gelegenheden, mogelijke slachtoffers, afwezigheid van controle, enz.

De 'Criminal propensity' daarentegen is een persoonlijke, min of meer stabiele eigenschap die aangeeft waarom bepaalde personen gemakkelijker dan anderen delicten plegen. Hirschi omschrijft het begrip verder als 'a tendency to seek short term, immediate pleasure without regard for long term consequences' (p. 16).¹

Hij past vervolgens dit model toe op diverse gekende feiten, zoals leeftijd, gezinskenmerken, school, werkloosheid, drugs en alcohol, peergroup, om de bruikbaarheid ervan aan te tonen.

In feite brengt Hirschi daarin niets nieuws. De vergelijking met de vroegere 'dangerosité' (als de 'Criminal propensity' van de persoon) en de 'passage à l'acte' ('crime' als de resultante van propensity en situatie) dringt zich op. Meteen worden echter ook weer dezelfde problemen zichtbaar.

De 'criminal propensity' wordt als een puur persoonlijke eigenschap gezien, ontstaan op bio-psychologische en/of micro-sociale gronden. De 'crime' wordt een objectief gegeven genoemd, als een relevante categorie voor klassificatie van individueel gedrag.

De macrosociale context waarin de 'crime'-definities ontstaan is echter van een totaal andere aard dan de bio-psychologische gedragscategorieën. En ook in het gedrag zelf kan de maatschappelijke situatie van de betrokkenen niet worden uitgeschakeld. We werken dat verder nog uit.

Alle volgende bijdragen behandelden in feite een verdere uitwerking van die 'propensity to crime', en van de mogelijke genese daarvan.

---

1. Bij de citaten wordt verwezen naar de paginanummers van de voorlopige, gestencilde rapporten, aanwezig op het symposium. Een latere bredere publikatie is voorzien.

1.2. Een luchtspiegeling

Farrington maakte indruk met zijn vervolgonderzoek op de fameuze Cambridge Study in Delinquent Development (zie b.v. West and Farrington, 1973). Het komt erop neer dat 411 mannelijke Londenaren en hun omgeving gevolgd zijn van hun 8 tot 32 jaar bij middel van een complexe batterij van vragenlijsten, testen, getuigenissen, medische onderzoeken en institutionele registraties.

Het onderzoek liet zien dat 'the offenders differed significantly from the nonoffenders on almost every factor we measured' (p. 6). Nadere analyse gaf aan dat 'the best independent predictor of offending at any age was the measure of offending at the immediate preceding age, showing the considerable continuity in offending over time... Over and above this behavioral continuity, four factors were independently important predictors:

- a. economic deprivation, including low income and poor housing;
- b. family criminality, including convicted parents and delinquent siblings;
- c. parental mishandling, including poor supervision and poor child-rearing behavior; and
- d. school failure, including low intelligence and attainment' (p. 21).

Daarenboven laat Farrington zien dat de delinquenten reeds vanaf hun 8 à 10-jarige leeftijd door de leerkrachten werden aangeduid als 'troublesome' en 'daring'. Ook in hun adolescentieperiode zijn hun relationeel, sociaal en beroepsleven erg onregelmatig en doorspekt met menig incident.

Farrington meent op die wijze aangetoond te hebben dat delinquentie een individuele eigenschap is, resultaat van een bredere dyssociale levenshouding die zelf ontstaat op een basis van complex van biologische, psychologische en micro-sociale factoren. Hij pleit voor verder onderzoek van de individuele kenmerken.

En toch: ondanks het monument van gegevens en van gesofistikeerde statistische modellen die erop zijn toegepast, blijven de fundamentele vragen onopgelost. De vaststelling dat een bepaalde groep jongeren het vanaf het begin voor alle maatschappelijke instellingen slecht doet leidt tot pure reductie als men de problematisering daarvan uitsluitend bij deze groep legt. De vaststelling dat leerkrachten een 8-jarige leerling 'troublesome' noemen roept ook vragen op naar degene die dit gedrag zo benoemt, zeker wanneer men weet dat leerlingen uit bepaalde bevolkingslagen het voor de schoolopdracht systematisch moeilijker hebben.

Kortom, het monument blijkt in feite een luchtspiegeling te zijn: we weten eigenlijk niet wat we gemeten hebben, noch hoe we de opgestelde constructie moeten interpreteren: als resultaat van individuele kenmerken of als resultante van maatschappelijk discriminerende toestanden en processen.

1.3. Een correlatie

E. Bontekoe paste een secundaire analyse toe op gegevens betreffende 129 jongens, die vanaf hun geboorte in een hospitaal van Kopenhagen werden gevolgd. Bij 72 onder hen vertoonde minstens 1 ouder erkende psychiatrische of psychopathologische ziektebeelden.

Van hun 11 tot 13-jarige leeftijd werden zij aan een uitgebreid psycho-fysiologisch, neurologisch, psychologisch en socio-familiaal onderzoek onderworpen. Een zevental variabelen werden eruit afgeleid. Zes en negen jaar later werden de politieregistraties onderzocht, teneinde de 'graad van delinquentie' te bepalen.

Een Lisrel padanalyse leverde op dat linkshandigheid de hoogste correlatie met delinquentie vertoont (.44), gevolgd door een laag verbaal I.Q. (.36). De verbanden van de overige variabelen met delinquentie liepen steeds over het verbaal I.Q.

Bontekoe doet tenslotte een uitgebreid beroep op de literatuur inzake biologische, psychologische en sociale aspecten van delinquentie om de door haar vastgestelde verbanden te verklaren. Opvallend is daarbij dat de schoolervaringen een erg belangrijke tussenschakel blijken te zijn.

Maar ook hier blijft het probleem dat we niet weten wat we weten. Linkshandigheid correleert met delinquentie (zoals officieel geregistreerd). En dan? Hoe zoiets te verklaren? Bontekoe overloopt een aantal mogelijk tussenliggende variabelen zoals stigmatisering, cognitieve problemen, cerebrale dysfuncties, extraversie, specifieke leer- en gedragsstoornissen. Maar telkens weer blijft de ervaringswereld van de linkshandige zelf en de opgedrongen betekenis van zijn ervaringen en zijn gedragingen buiten schot. Nochtans zou een dergelijke benadering ons wellicht veel directer en bruikbaar materiaal aanbrenge dan het nu erg gereduceerde, geobjectiveerde en gekwalificeerde materiaal, waarvan de feitelijke verklaringswaarde of betekenis volkomen in het duister blijft.

1.4. Een open deur

Loeber bracht een verhaal over hoe men later delinquent gedrag kan voorspellen.

Zo zouden kinderen die het meest frequent liegen, stelen en agressief zijn het hoogste risico op latere delinquentie vertonen. Dit is vooral het geval wanneer dit zich niet alleen thuis, maar ook op school voordoet. Ook het opvoedingspatroon van de ouders en hun eigen gezinshouding schijnen goed te voorspellen. Los daarvan zouden ook overactieve, impulsieve kinderen een hoger delinquentierisico inhouden.

In feite verbindt Loeber een hele reeks labels aan elkaar. Alle kinderen stelen en liegen en zijn al eens gewelddadig, maar het zal o.m. zeer sterk van de tolerantiegraad en van de interpretaties van de omgeving afhangen of dat geproblematiseerd wordt. Dat bepaalde kinderen méér stelen en liegen dan andere zal wel waar zijn, maar misschien voelen die zich in bepaalde situaties (b.v. school) ook meer in het verweer gedrongen, en dan moet die situatie ook mee in het probleem betrokken worden en niet als 'objectieve' maatstaf genomen worden.

Het kan ook niet meer dat men met een grote air de open deur van de criminogene probleemgezinnen nog eens openstampt, zonder dat men dit systematisch macro-sociaal poogt te situeren of dat men dieper ingaat op de vraag hoe dat concreet werkt.

1.5. De helft van een 'integrale criminologie'

Buikhuisen doet wel degelijk een poging tot het integreren van diverse verklarende niveaus en -factoren om een bepaald type van jeugddelinquenten te verklaren: het gaat om diegenen die reeds vroeg met delinquentie begonnen en er ook mee doorgaan.

Op grond van verschillen in diverse psychologische, gezins- en schoolkenmerken meent Buikhuisen inderdaad van verschillende typen te mogen spreken.

Hij ondervindt dat over deze chronische jeugddelinquenten reeds vroegtijdig gedragsproblemen gesignaleerd worden op school, in het gezin en in de buurt. Zij 'hebben moeite met het naleven van de regels van de milieus waarin ze verkeren', en er is dus 'sprake van een mislukt socialisatieproces' (p. 7).

Wat loopt daar dan fout?

Essentieel daarbij acht Buikhuisen het kunnen aanleren van vermijdingsgedrag, nl. het kunnen leren die gedragingen na te laten die door de omgeving als ongewenst worden beschouwd. Alle andere mechanismen hechten zich daaraan. Om aan efficiënte 'avoidance learning' te kunnen doen moet men beschikken over een aantal neuropsychologische factoren (een goed functionerende frontale hersenlob, verantwoordelijk voor correcte informatieverwerking); een aantal psychologische factoren (introversie, een lage graad van psychoticisme, neuroticisme, enz.); een voldoende responsiviteit van het autonome zenuwstelsel (medeverantwoordelijk voor de conditioneerbaarheid); een voldoende afscheiding van bepaalde hypofysehormonen. Als bindend element daarin erkent Buikhuisen de vreesgevoeligheid. Via het ervaren van vrees 'worden allerlei fysiologische processen in gang gezet die van invloed zijn op het leren van vermijdingsgedrag. Het niet kennen van dit soort gevoelens, zoals bij veel chronische delinquenten het geval is, moet dan ook, vanuit het socialisatieproces bezien, als een handicap worden beschouwd' (p. 16).

Op deze psycho-fysiologische basis dreigt dus het socialisatieproces te mislukken, en daarop spelen zich nu een aantal socio-psychologische interacties en processen af: de ouders worden ontgoocheld in en/of verbitterd op hun moeilijk kind, waardoor het kind een vorm van affectieve verwaarlozing dreigt te ondergaan met alle emotionele dysfuncties vandien. De hogergenoemde cognitieve dysfuncties laten echter ook vrezen voor problemen op school. Daarop zullen zich dan weer complicerende processen afspelen binnen de school zelf, maar ook in de appreciatie door de ouders van de schoolprestaties van hun kind. Dit alles samen levert dus op 'een slechte ouder-kind relatie, affectieve verwaarlozing, afwijzing van het kind, een onvoldoende gewetensontwikkeling, een vlakke emotionaliteit, aantasting van het gevoel van eigenwaarde, slecht functioneren op school, met als gevolg een lage opleiding en daarmee minder kans op (bevredigend) werk en een ruim inkomen, etc.' (p. 20). Het zijn de basisvoorwaarden waarop zich specifieke criminogene processen kunnen ontwikkelen.

Buikhuisen maakt daarvoor een ketting van elementen uit de klassieke etiologische theorieën, zoals differential association, control, cultural conflict, social deprivation, differential opportunities, neutralization techniques.

Afgezien van de wat gemakkelijke en op theoretische gronden sterk te bewijzen 'optelling' van de klassieke theorieën lijkt Buikhuisens werk toch aandacht te verdienen omwille van de consequente poging om steeds dieper de 'essentie' van het criminogene proces te vatten. Maar moeilijkheden zijn er wel. We overlappen even de verschillende fasen in het door hem beschreven proces.

De start ervan ligt volgens hem in bepaalde psycho-fysiologische kenmerken die aan de basis zouden liggen van een evolutie naar 'criminaliteit predisponerende factoren' (p. 5). Samen maken zij een verminderde vreesgevoeligheid uit, waardoor socialisering veel moeilijker verloopt. Maar deze verminderde vreesgevoeligheid leidt niet tot alleen delinquente carrières. In een aantal maatschappelijke contexten wordt deze zelfs eerder positief beoordeeld en gewaardeerd: vliegtuig- of formule I-piloten, risico-nemende zakenlui, e.a. durven ook meer dan de doorsneemens, en dat zou met dezelfde psycho-fysiologische constitutie te maken kunnen hebben. Het gaat dus niet om de dispositie op zich, maar wel om de sociale waardering ervan (zie ook De Buyst, 1977).

Anderzijds kunnen de slechte ouder-kind relatie, het slecht functioneren op school, e.d.m., kenmerkend voor de tweede fase, op totaal andere gronden ontstaan dan op de moeilijke socialisatie als gevolg van verminderde vreesgevoeligheid, of het ongunstige functioneren van de frontale hersenlob. In de gezinstherapie zijn b.v. tal van riskante gezinspatronen beschreven en vanuit de onderwijssociologie en/of de schoolpsychologie heeft men zeer veel probleemmechanismen beschreven.

Verder moet er ook op gewezen worden dat de meeste van de klassieke etiologische theorieën die Buikhuisen in de derde fase van het proces a.h.w. aanhecht zeer dikwijls op een — tenminste gedeeltelijke — macro-sociologische analyse steunen, maar deze knipt hij er af.

Tenslotte deed Buikhuisen getrouw aan zijn — terechte — optie voor differentiële criminologie alleen maar een poging om één bepaalde vorm van jeugd-delinquentie te verklaren. Veel andere vormen blijven buiten schot.

Maar als we alles op een rijtje zetten, dan vragen we ons af wat er nog overblijft: de psycho-fysiologische basis is niet specifiek criminologisch, en is zelfs niet noodzakelijk de basis voor de interacties uit de tweede fase, die zelf maar een gereduceerd element uitmaken van de criminologische theorieën uit de derde fase. De onderlinge samenhang is niet noodzakelijk en niet eenduidig. En dit alles gaat maar voor één bepaalde vorm van delinquentie... Is er dan nog wel een echte theorie?

De vraag is echter of het echt mogelijk is een 'integrale theorie' op biosociale basis uit te denken om delinquentie te begrijpen.

Het kernprobleem zit in Buikhuisens vooronderstelling nummer drie: 'gedrag, en dus ook strafbaar gesteld gedrag, komt zomaar niet uit de lucht vallen. Men groeit er a.h.w. naar toe' (p. 5).

Vanzelfsprekend is het gedrag functie van persoon en situatie, maar de betekenis van dat gedrag is een socio-culturele resultante. De criminele betekenis is zelfs een socio-legale resultante. De vooronderstelling van een overlapping tussen de socio-legale categorieën enerzijds, en de bio-sociaal psychologische categorieën anderzijds, is een denkfout. We raken daarbij het kernprobleem van deze hele neo-bio-psychologische criminologie aan, maar er zijn er nog meer.

2. Commentaar

De hele benadering, zoals in Leiden voorgesteld, blijft toch een aantal fundamentele problemen onder de tafel vegen.

2.1. *Wat is 'crime'?*

Zo blijven de definities van 'crime' en van 'delinquency' bijzonder eng ingevuld. Hoewel Buikhuisen wel degelijk zijn onderwerp afbakt (chronische jeugd-delinquenten), wordt door de meeste auteurs gesuggereerd of zelfs uitdrukkelijk gesteld (door Loeber of Farrington, b.v.), dat ze met hun onderzoek naar jeugdige delinquenten de lateren 'echte' criminelen op het spoor zijn. Zij suggereren daarmee meteen ook dat b.v. de White Collar Crime niet de echte zorgwekkende misdrijvigheid uitmaakt. Of wordt een verhoogde bloeddruk op 10-jarige leeftijd een prognose voor latere belastingfraude? Wordt belangrijke sedimentatie in de urine een predictie-element voor latere milieuvervuilers?

Daarenboven blijven alle sprekers op een ontstellende wijze vasthouden aan de geregistreerde delinquentie als maat voor delinquentie tout court. Vanzelfsprekend is ondertussen gebleken dat de oorspronkelijke kritiek daarop overdreven was: registratie geeft tot op zekere hoogte wèl een aanduiding van delinquentie, zeker wanneer het om ernstige en frequente vormen gaat (zie b.v. Farrington op dit symposium, of Hindelang en Hirschi, 1972). Niettemin blijft deze maat sterk doorkruist door politieke en gerechtelijke selectieprocedures. Vastgestelde kenmerken van gevatte delinquenten bevatten dus ook elementen van kwetsbaarheid voor gerechtelijke interventie, los van het feitelijk delinquent gedrag (zie ook Walgrave, 1980).

2.2. *Een eenzijdige oriëntatie*

Het getuigt van een erg eenzijdige oriëntatie om het onderzoek enkel te richten op individuele of micro-sociale kenmerken, met uitsluiting van de macro-sociale context waarin deze vastgesteld worden of zich ontwikkelen. De zgn. integrale of interdisciplinaire criminologie wordt er op deze wijze erg reductionistisch door.

Vanzelfsprekend moet theoretisch verondersteld worden dat elk gedrag ook een biologische componente inhoudt. Maar alleszins is het niet zo dat 'there is no behavior that cannot be described in biological terms for 100 %', (Discussant Orlebeke op het symposium), omdat de beschrijving zelf een beroep doet op sociaal gecreëerde categorieën over dat gedrag. En erg karikaturaal wordt het wanneer men, zoals Olweus of Mednick op hetzelfde symposium, een gedeeltelijke verklaring voor de 'tegenwoordig stijgende criminaliteit' gaat zoeken in biologische termen.

De biologische basis van het gedrag is volkomen overwoekerd door psychodynamische processen, relationele ontwikkelingen, sociale gebeurtenissen en structurele factoren in het intieme milieu, op het institutionele vlak en in de maatschappelijke organisatie. De somatische benadering kan dus niet een directe weg zijn om het gedrag te verklaren. Het gedrag moet in de eerste plaats begrepen worden als een antwoord van een subject op een betekenisvolle ervaring, met het oog op socio-cultureel, psychologisch of — meestal indirect — biologisch

te omschrijven doelstellingen. De subjectieve betekenis van elke ervaring en de subjectieve zinvolheid van elk gedrag is cultureel en dus ook sociaal ingebed.

De betekenis van 'misdrijf' is een etikettering van een gedrag op grond van socio-legale categorisering, die zelf het resultaat zijn van maatschappelijke (wan)verhoudingen in macht en cultureel gezag.

Het blijft dus een enorme reductie uitsluitend aandacht te hebben voor 'objectiveerbare' kenmerken van het individu en blind te blijven voor de sociaal en cultureel mee bepaalde betekenisgeving door het subject. Het is een denkfout aan te nemen dat men de socio-legale categorieën van het strafrecht kan opvullen met de biologische en psychologische kenmerken van het individu.

2.3. Meetproblemen en betwistbare begripsvorming

Maar zelfs wanneer uit de computer significante statistische verschillen en verbanden voorkomen t.a.v. de delinquentie categorieën, dan blijken daar methodologische bedenkingen aan vast te koppelen.

Zo worden in nogal wat rapporten gewelddadigheid, agressie, assertiviteit, territoriumbeveiliging, en zelfs delinquentie door elkaar gebruikt; al naargelang het in een bepaalde context uitkomt wordt de ene of de andere term gebruikt. Dit brengt ons op het spoor van een veel fundamenteeler probleem dat oprijst wanneer men dergelijke 'trekken' wil vaststellen.

In 1977 schreef De Buyst een artikel waarin hij de feitelijke waarden van de trekken 'beperkt inlevingsvermogen' en 'impulsiviteit' aan een indringend onderzoek onderwierp. Hij kon er vaststellen dat precies dezelfde gedragskenmerken in verschillende omstandigheden een totaal verschillend etiket kregen (b.v. ondoordacht / snel beslissend; koppig / doorzettend... en dus ook verminderde vreesgevoeligheid / risico's durven nemen?). Tevens bleken deze gedragskenmerken helemaal niet de stabiliteit te vertonen die men er meestal van verwacht. Wie zich in vreemde omgeving eerder ongevoelig toont kan in intieme kring zeer inlevend en attentiefol zijn.

Er zijn dus redenen te over om erg voorzichtig te zijn met het onderzoek naar zgn. constante gedragskenmerken die een verhoogd delinquentierisico zouden inhouden.

Wanneer een leerkracht een leerling als zeer 'troublesome' beoordeelt dan gaat men een meetfout als men dit als een 'objectieve waarneming' beschouwt (Farrington, Loeber, Buikhuisen). O.m. Brusten en Hurrelman (1974) hebben aangetoond dat een leerkracht erg selectief en verschillend oordeelt over het gedrag en de prestaties van zijn leerlingen, en dat deze discriminaties minstens evenveel te maken hebben met stereotiepe verwachtingen en extrapolaties (o.m. in verband met sociale stratificaties) als met werkelijk gedrag.

Het oordeel van de moeder over de hyperactiviteit van het kind (Loeber, Buikhuisen) zegt ons evenveel over de tolerantie van de moeder voor het eventuele experimenteergedrag van het kind, als over dat kind zelf.

Naar analogie met De Buyst: als ik zeg 'die man is gevaarlijk' dan zeg ik feitelijk 'ik ben bang voor die man'.

Maar men begaat ook een beoordelingsfout als men de eventuele verschillen in echt gedrag enkel toeschrijft aan psycho-biologische constanten, met uitsluiting van de omstandigheden waarin dat gedrag wordt gesteld. Voor bepaalde kinderen kunnen de schoolsituatie en de aangeboden leerstof zo vreemd en vervelend overkomen dat zij er niet door geboeid of gemotiveerd geraken. Het is in de onderwijssociologie een bekend gegeven dat het schoolaanbod veel beter aansluit bij de cultuur in middelbare gezinnen dan bij arbeiders (Matthijssen, 1977; Wielemans, 1984). Kinderen van deze laatste lopen dus meer risico daar minder mee in op te gaan, en zich dus 'troublesome' te gedragen. Maar dat heeft dan niets te maken met de 'psycho-biologische' kenmerken van deze kinderen. Wel met de cultuurhegemonie die zich via de school aan deze kinderen opdringt.

Paterson (1982) toonde aan dat in gezinnen die onder hoge relationele en/of maatschappelijke druk leven, de omgang met de kinderen erg inconsequent en chaotisch kan zijn. De eventuele 'hyperactiviteit' van de kinderen kan meer daarmee te maken hebben dan met één of andere neurologische aandoening. (Een poging tot echte 'integrale' criminologie zou zich hier dan b.v. moeten afvragen welke gezinnen, waarom, onder welke vorm van psycho-sociale en maatschappelijke druk komen staan).

Wanneer men dus, zoals Buikhuisen, vaststelt dat bepaalde kinderen blijkbaar een moeizamer leerproces doormaken, dan moet men niet alleen veronderstellen dat dat kind individueel iets mist, maar dan moet men zich ook afvragen of het aangeboden niet relatief vreemd is, chaotisch, dus moeilijker te integreren.

2.4. Reductionistische interpretatie

Maar dit laatste heeft vanzelfsprekend te maken met het reductionisme van deze stroming dat wij reeds in punt 2 aankloegen.

Zelfs wanneer men vaststelt dat b.v. bepaalde adolescenten met een relatief ernstig delictenpatroon inderdaad ook psychologisch en relationeel anders zijn dan andere adolescenten, dan kan een 'integrale' criminologie zich niet beperken tot individualistisch of puur micro-sociale interpretaties.

De zgn. 'criminal propensity' (Hirschi) is niet uitsluitend kwestie van een aanleg waardoor men meer risico's durft nemen. Elke persoon handelt i.f.v. zijn perspectief op korte en/of op lange termijn. Dat perspectief zelf ontstaat op grond van de informatie en van de levenservaringen die men heeft opgebouwd, in interactie met significante anderen, met instellingen e.d. Dit alles wordt gekanaliseerd door de maatschappelijke organisatie en doordrenkt met de maatschappelijk dominerende cultuur. Zo is elke persoon in zijn denken, zijn handelen, zijn hele zijnswijze, meteen ook drager van een aantal maatschappelijke en sociale betekenissen. Een integrale criminologie moet, naast de puur individuele component, alleszins ook deze bredere betekenissen pogen te ontrafelen.

'Criminal propensity' kan op het eerste gezicht een kwestie van persoonlijke kenmerken zijn, het kan ook een resultaat zijn van gezinservaringen. Het gezin zelf is mee beïnvloed door de levenservaringen van de ouders en door de sociale en maatschappelijke druk waaronder het moet functioneren. De schoolervaringen blijken telkens weer een erg belangrijke intermediaire rol te vervullen

in het 'criminogene proces'. Maar voor de leerling liggen deze ervaringen op het kruispunt van zijn gezinscultuur met de maatschappelijk dominante cultuur waarvan de school een operationalisering is.

Zo kunnen we dan zien hoe bepaalde 'persoonlijke eigenschappen' het resultaat zijn van een subjectieve geschiedenis van contacten met maatschappelijke instellingen, en hoe de gedragingen te begrijpen zijn in het licht van het maatschappelijk perspectief dat zich doorheen deze geschiedenis heeft opgebouwd (Walgrave en Vettenburg, 1986).

2.5. Ideologisch-politieke misbruikbaarheid

Tenslotte is het probleem met deze strekking niet uitsluitend intern-wetenschappelijk. De criminologie beweegt zich op een terrein waar een maatschappelijk controleapparaat voortdurende diverse vormen van vrijheidsbeperking oplegt, preventieve controles uitvoert, e.d.m. De criminologie is hoe dan ook in dit maatschappelijk machts- en controlespel verwickeld. Het is dus ook nodig ons daarvan rekenschap te geven en ons af te vragen waar we staan, en hoe ons werk — desnoods zonder dat wij het willen — daarin gebruikt of misbruikt kan worden.

En de voorgestelde rapporten roepen daar toch wel wat problemen op. De eenzijdige oriëntatie op individuele kenmerken van delinquenten is niet alleen een beoordelingsfout, het wekt ook de onterechte indruk dat daar alleen de problemen liggen. Als we de individuen en de gezinnen maar goed in de hand houden, en de negatieve tendensen maar vroegtijdig ontdekken en bijsturen, dan is het in orde; met de maatschappelijke onevenwichten waarin de definitives van 'negatieve tendensen' tot stand komen, en waarin de controle apparaten werken, is alles O.K.

Deze tendens veegt de maatschappelijke vraagstelling onder tafel, en roept impliciet de bestaande maatschappelijke organisatie en sociale controlesystemen uit tot objectieve en vaste referentiekaders. Dit is een ideologische stellingname, die niet op haar plaats is in een wetenschappelijke bezigheid die het probleem 'integraal' wil onderzoeken.

Deze tendens leidt er daarenboven toe dat personen en groepen die reeds maatschappelijk kwetsbaar zijn nog meer aan zgn. 'preventieve controles' dreigen te worden overgeleverd. Zowel bij Farrington als bij Loeber hoorden we het reeds: 'Als we maar voldoende middelen zouden krijgen, dan zouden we potentiële delinquenten vroeg kunnen behandelen... we kennen ze toch!' ... of hoorden we voorlezen uit Huxleys *Brave New World*?

Men moet zich dus werkelijk de vraag stellen of het verantwoord is de — onbetwistbare theoretisch te argumenteren — strikt individuele bijdrage tot het gedrag naar voor te halen, en op een zeer onzekere wijze in verband te brengen met socio-legale constructies. Vooral op een terrein dat beheerst wordt door onevenwichtige machtsverhoudingen en waar discriminatie, stigmatisering en uitstoting voortdurend voorkomen is dit toch wel zeer betwistbaar.

3. Besluit

Maar in feite zijn de kritieken die hier zijn opgesomd niet nieuw. In de laatste tien à twintig jaar zijn meerdere versies ervan theoretisch en empirisch ontwikkeld. Men kan er alleen verwonderd over zijn dat de recente heropleving van de individualistische etiologie in de criminologie gewoon de draad heropneemt waar hij enige tijd geleden bijna was losgelaten. Van een doorgedreven poging tot wetenschappelijk antwoord op de kritische criminologische stromingen, of tot een integratie ervan is geen sprake.

Hoe is zoiets mogelijk? De enige verklaringen die ik daarvoor zie zijn de ideologische (half)blindheid en het feit dat er gemakkelijker subsidies te vinden zijn voor dit soort individualistische projecten. Maar dan dreigt zich weer de irritatie op te dringen ten koste van de beloofde poging tot wetenschappelijke argumentatie.

Ongetwijfeld zijn er ook in de kritische criminologie overdrijvingen geweest, die er o.m. toe leidden dat elke etiologische bezigheid als verwerpelijk werd gestigmatiseerd.

Maar wanneer men een etiologie wil ontwikkelen die zo 'integraal' mogelijk wil zijn, en die daardoor ook een wetenschappelijke dialoog tussen de diverse stromingen wil vergemakkelijken, dan zal men rekening moeten houden met ten minste twee fundamentele leerstellingen uit de kritische criminologie:

- de definitie, de controle en de behandeling van misdrijvigheid zijn geen neutrale fenomenen, maar ze doen zich voor op een sociaal veld met ongelijke machtsverdeling en onevenwichtige verhoudingen;
- de informele en formele sociale reactie t.a.v. deviante en misdrijvigheid kan deze versterken en laten voortduren.

Die stellingen moeten de studie van mensen die als delinquent bekend staan niet uitsluiten. Zij geven er wel een diepere dimensie aan, die meer beloften inhoudt, zowel voor een zgn. 'integrale criminologie' als voor een evenwichtiger criminele politiek.

Bibliografie

- BRUSTEN, M. und HURRELMAN, K., *Abweichendes Verhalten in der Schule*, München, Juventa, 1974.
- DE BUYST, C., 'Le concept de dangérosité et un de ses éléments constitutifs: la personnalité (criminelle)', *Déviance et Société*, 1977, 4, p. 363-387.
- GOPPINGER, H. und VOSSEN, R. (eds.), *Humangenetik und Kriminologie. Kinderdelinquenz und Frühkriminalität*, Stuttgart, Enke, 1984.
- HINDELANG, M., HIRSCHI, T. and WEISS, J., 'Collaterals of Delinquency: the Illusion of Discrepancies between Self-report and Official Measures', *Am. Sociol. Rev.*, 1972, 14, p. 995-1014.
- MATTHIJSSEN, M., *Klasse-onderwijs*, Deventer, Van Loghum-Slaterus, 1972.
- PATERSON, C., *Coercive Family Processes*, Eugene (Oreg.), Astalic Publ., 1982.
- TAYLOR, L., *Born to Crime. The Genetic Causes of Criminal Behavior*, London, Greenwood, 1984.
- WALGRAVE, L. en VETTENBURG, N., *Délinquance grave, vulnérabilité sociétale et les institutions sociales. Rapport des Ves journées d'étude internationales de criminologie juvénile*, Vaucresson, CRIV, à paraître, 1986.
- WEST, D. and FARRINGTON, D., *Who Becomes Delinquent?*, London, Heinemann, 1973.

WIELEMANS, W., *Opvoeding en onderwijs onder maatschappelijke druk*, Leuven, Acco, 1984.
WILSON, J.Q. en HERRNSTEIN, R.J., *Crime and Human Nature*, New York, Simon and Schuster, 1985.

Bijlage: Lijst van de wetenschappelijke, originele en geprogrammeerde bijdragen op het symposium 'Explaining Crime', Leiden, 5-6 juni 1986

- T. HIRSCHI: Interdisciplinary and Intradisciplinary Integration of Crime Theories.
- D. FARRINGTON: Social, Psychological and Biological Influences on Juvenile Delinquency and Adult Crime.
- D. OLWEUS: Environmental and Biological Factors in the Development of Antisocial Behavior.
- E. BONTEKOE: Biological, Psychological and Social Factors Related to Juvenile Delinquency.
- R. LOEBER: Precursors of Juvenile Delinquency.
- W. BUIKHUISEN: Chronic Juvenile Offenders: A Theory.
- M. KLEIN: Offender Characteristics and the Criminal Justice System Response.
- S. HODGINS: Mental Disorders and Antisocial Behaviour.
- S. MEDNICK: Theoretical and Policy Implications.